

De opgedrongen verrijking

Teun van der Linden*

* T. van der Linden LL.M is als promovendus verbonden aan het Instituut voor Privaatrecht, Universiteit Leiden.

1 Zie het monumentale proefschrift van: M.H. Bregstein, *Ongegronde vermogensvermeerdering* (diss. Amsterdam, UvA), Amsterdam: H.J. Paris 1927.

2 Zie bijvoorbeeld: M.H. Wissink, 'De emancipatie van artikel 6:212 BW. Enige beschouwingen over plaats en taak van ongerechtvaardigde verrijking', in: W.H. van Boom & M.H. Wissink, *Aspecten van ongerechtvaardigde verrijking. Preadviezen 2002 uitgebracht voor de Vereniging voor Burgerlijk Recht*, Deventer: Kluwer 2002, p. 1-70.

3 De problematiek van de opgedrongen verrijking wordt in de literatuur vooral aangestipt in een bredere bespreking van de (verbintenis uit) ongerechtvaardigde verrijking. Zie bijvoorbeeld: H.C.F. Schoordijk, 'Indirecte verrijking, vertegenwoordiging, onrechtmatige daad en Pauliana', *WPNR* 6247 (1996), p. 865-866; E.F.D. Engelhard & G.E. van Maanen, 'De vordering uit ongerechtvaardigde verrijking; géén billijkheidsactie! Het hek moet weer op de dam...', *NTBR* 1998, p. 319; W.J. Zwalve, 'Zaakwaarneming en ongerechtvaardigde verrijking', *NTBR* 1995-7, p. 162.

4 Vgl. art. 5:20 sub e BW.

5 Asser/Hartkamp & Sieburgh 2011 (6-IV*), nr. 480; H.C.F. Schoordijk, *Het algemeen gedeelte van het verbintenisrecht*, Deventer: Kluwer 1979, p. 456; Engelhard & Van Maanen 1998, p. 319.

I Inleiding

Het Nederlands Burgerlijk Wetboek kent een algemene vordering uit ongerechtvaardigde verrijking. Artikel 6:212 lid 1 BW luidt:

'Hij die ongerechtvaardigd is verrijkt ten koste van een ander, is verplicht, voor zover dit redelijk is, diens schade te vergoeden tot het bedrag van zijn verrijking.'

Deze verbintenis geeft van oudsher aanleiding tot discussie. Vóór de invoering werd zo nu en dan de vraag opgeworpen of het vermogensrecht een verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking kende of behoorde te kennen.¹ Na de invoering heeft het debat zich vooral gericht op de vraag hoe de vordering moet worden toegepast, of anders gezegd, wat de plaats is van de verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking in het systeem van het vermogensrecht.²

Eén van de klassieke, maar in de Nederlandse literatuur ietwat onderbelichte³ verrijgingsrechtelijke thema's is de problematiek van de opgedrongen verrijking. Men denke aan een geval als het volgende. A bouwt in de veronderstelling op zijn eigen grond te bouwen een huis op de grond van de afwezige B, waardoor de laatste door middel van natrekking eigenaar van het huis wordt.⁴ B – civilist in hart en nieren – komt terug van vakantie en ontdekt tot zijn vreugde dat hij thans de eigenaar is van een villa met zicht op zee. Deze en soortgelijke casusposities bezorgen civilisten een ongemakkelijk gevoel. Zowel een toe- als afwijzing van de verrijgingsactie heeft in dit geval iets onbevredigends. Als de verrijgingsactie zonder meer wordt toegelaten, dan moet B een gigantisch vermogen betalen voor een bouwwerk waar hij niet om heeft gevraagd. Als een beroep op de verrijgingsactie wordt afgewezen, dan lijdt A een grote financiële strop terwijl B aanzienlijk is

verrijkt. De problematiek van de opgedrongen verrijking draait steeds om de vraag in hoeverre de verrijkte aansprakelijkheid uit hoofde van ongerechtvaardigde verrijking kan ontlopen met het verweer dat hem een bestedingspatroon is opgedrongen. Eén van de uitgangspunten van het verrijgingsrecht is dat een opgedrongen verrijking niet voor schadevergoeding in aanmerking komt.⁵ Is een verrijking opgedrongen dan is schadevergoeding – in beginsel – niet redelijk in de zin van artikel 6:212 lid 1 BW. In dit artikel wil ik dit verrijgingsrechtelijke uitgangspunt verkennen: wanneer kan de verrijkte met succes het verweer voeren dat de verrijking hem is opgedrongen en wanneer niet?

De problematiek van de opgedrongen verrijking draait steeds om de vraag in hoeverre de verrijkte aansprakelijkheid uit hoofde van ongerechtvaardigde verrijking kan ontlopen met het verweer dat hem een bestedingspatroon is opgedrongen

Dit artikel bestaat uit twee delen. In het eerste deel (paragraaf II en III) belicht ik het theoretische fundament van het verrijgingsrechtelijke uitgangspunt dat een opgedrongen verrijking niet voor schadevergoeding in aanmerking komt. Betoogd zal worden dat deze vuistregel is terug te voeren op het aan het systeem van het vermogensrecht ten grondslag liggende autonomiebeginsel. Dit fundament doet de vraag rijzen of degene die – ongevraagd – een vermogensvoordeel in

de schoot geworpen krijgt *altijd* het verweer kan voeren dat schadevergoeding onredelijk is. In het tweede deel (paragraaf IV) komt deze vraag aan de orde. Betoogd zal worden dat de vraag of een opgedrongen verrijking voor schadevergoeding in aanmerking komt, afhangt van de vraag in hoeverre de verrijkte daadwerkelijk in zijn autonomie zou worden aangetast als hij op grond van artikel 6:212 lid 1 BW schadevergoeding zou moeten betalen. Dit probeer ik aan te tonen aan de hand van verschillende casusposities die in het verlengde liggen van zaakwaarneming, de precontractuele fase en onbevoegde vertegenwoordiging. Juist in dit soort gevallen kunnen er verrijkingen en verarmingen ontstaan waarbij de vraag kan worden opgeworpen of de verrijkte een verrijkingsactie kan afwenden met het verweer dat hem een bestedingspatroon is opgedrongen. En daarmee laat ik *en passant* zien dat de problematiek van de opgedrongen verrijking breder is dan het geval waarin iemand per abuis op andermans grond bouwt.

II De verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking en het systeem van het vermogensrecht

1 De aard van de verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking

De vordering uit ongerechtvaardigde verrijking is om twee nauw met elkaar samenhangende redenen een moeilijk te doorgronden en bovendien lastig te hanteren actie.

In de eerste plaats heeft de verrijkingsactie een breed *potentieel* toepassingsgebied.⁶ Steeds als de één is verrijkt ten koste van de ander kan de vraag aan de orde worden gesteld of de verrijking *ongerechtvaardigd* is, en zo ja, in hoeverre schadevergoeding (tot ten hoogste het bedrag van de verrijking) redelijk is. Dit toepassingsgebied wordt nog eens vergroot doordat het begrip ‘vermogensverschuiving’ in het kader van artikel 6:212 lid 1 BW ruim wordt opgevat.⁷ Verrijkingen en verarmingen kunnen bijvoorbeeld óók bestaan in het ontvangen respectievelijk verrichten van diensten,⁸ alsmede in het verwerken respectievelijk verliezen van klanten.⁹ Het brede potentiële toepassingsgebied hangt voorts samen met het feit dat veel regels van het vermogensrecht impliciet of expliciet betrekking hebben op de vraag of een bepaalde verrijking al dan niet gerechtvaardigd is. Schoordijk spreekt – uiteraard met een gezonde dosis retorische overdrijving – zelfs

van alle vermogensrechtelijke vragen.¹⁰ Als ik ten koste van mijn wederpartij een grote winst op een contract boek, dan kan mijn wederpartij mij voorhouden dat ik ongerechtvaardigd ben verrijkt. Natuurlijk gaat dit betoog niet op, het contract is – behoudens dwaling, onvoorziene omstandigheden, et cetera – een juridische rechtvaardiging van mijn verrijking. Desalniettemin is dit een afwijzende toepassing van de verrijkingsactie: een verrijking die zijn grond vindt in een contract is niet ongerechtvaardigd in de zin van artikel 6:212 lid 1 BW.¹¹ Voorts voorkomt het vermogensrecht op verschillende plaatsen (normatief) ongewenste verrijkingen. Maak ik winst uit een mooi contract? De regels inzake wilsgebreken kunnen – als deze van toepassing zijn – mijn voordeel als sneeuw voor de zon doen verdwijnen. Steel ik een boek? Direct ontstaat een verbintenis uit onrechtmatige daad en heeft de eigenaar bovendien de bevoegdheid het boek te revindiceren. Ben ik hoofdelijk aansprakelijk en word alleen ik aangesproken? Ik heb regres op mijn medeschuldenaren. Steeds voorkomen de regels van het vermogensrecht dat een ongerechtvaardigde verrijking plaatsvindt.

Steeds als de één is verrijkt ten koste van de ander kan de vraag aan de orde worden gesteld of de verrijking *ongerechtvaardigd* is, en zo ja, in hoeverre schadevergoeding redelijk is

In de tweede plaats heeft de verrijkingsactie twee ‘vage’ vereisten. De eis dat de een verrijkt moet zijn ten koste van de ander is tamelijk concreet. Het ongerechtvaardigheidsvereiste en het redelijkheidsvereiste zijn daarentegen onbepaald, in dier voege dat onduidelijk is wat een verrijking ongerechtvaardigd doet zijn en wanneer schadevergoeding (on)redelijk is. ‘Bij de ongerechtvaardigde verrijking’, zo schrijft Langemeijer terecht, ‘is de onbepaaldheid haast kenmerk van het begrip.’¹² Verwonderlijk is dit niet want de *ratio legis* van de vordering uit ongerechtvaardigde verrijking ligt hierin dat ongerechtvaardigde verrijkingen en verarmingen die door het systeem van het vermogensrecht glippen, door de verarmde kunnen worden teruggevorderd: Hartkamp en Vranken spreken – elk in iets andere zin – over de aanvullende en corri-

6 Vgl. Wissink 2002, p. 5-6.

7 Vgl. Asser/Hartkamp & Sieburgh 2011 (6-IV*), nr. 463.

8 HR 5 september 2008, *NJ* 2008, 481; HR 11 april 1986, *NJ* 1986, 622.

9 HR 15 maart 1996, *NJ* 1997, 3 (*Van der Tuuk Adriani/Batelaan*).

10 Schoordijk 1979, p. 453.

11 HR 30 juni 2002, *NJ* 2000, 536 (*Black Hole*), r.o. 3.4.

12 G.E. Langemeijer ‘Prognostica over ongerechtvaardigde verrijking’, in: *Op de grenzen van komend recht. Opstellen aangeboden aan Prof. Mr. J.H. Beekhuis*, Deventer: Kluwer 1969, p. 156.

Foto © Marten Hoogstraat (www.whiteframe.nl)

gerende functie van de vordering uit ongerechtvaardigde verrijking.¹³ Zou de wetgever te concreet worden, dan zou de vordering aanvullende en corrigerende kracht missen.

Het brede (potentiële) toepassingsgebied enerzijds en de vage constitutieve voorwaarden anderzijds voeren naar de vraag hoe de verrijkingssactie moet worden toegepast.

De ratio legis van de vordering uit ongerechtvaardigde verrijking ligt hierin dat ongerechtvaardigde verrijkingen en verarmingen die door het systeem van het vermogensrecht glippen, door de verarmde kunnen worden teruggevorderd

2 De toepassing van de verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking

Hoe moet de verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking worden gehanteerd? Onder het oude recht diende het systeem van het vermogensrecht voorop te staan. De Hoge Raad wees in het *Quint/Te Poel*-arrest enerzijds het bestaan van een algemene verbintenis uit

ongerechtvaardigde verrijking af, terwijl ons hoogste rechtscollege anderzijds van oordeel was dat verbintenissen ook zonder uitdrukkelijke wettelijke bepaling konden ontstaan voor zover deze pasten in het stelsel van de wet en aansloten bij de wel in de wet geregelde gevallen.¹⁴ Daardoor kon onder het (oud) BW alleen dan een verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking worden aangenomen, indien deze verbintenis paste in het systeem van het vermogensrecht. Drion was lovend over dit arrest. Het meest ingenomen was hij met het feit dat de Hoge Raad het bestaan van een algemene verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking niet had aanvaard:

'Men behoeft er niet aan te twifelen, dat, had de Hoge Raad een algemene verrijkingssactie aanvaard, vele advocaten en rechters in de toekomst al te gemakkelijk naar deze actie zouden grijpen met voorbijgaan van eventuele speciale wettelijke regelingen. Als het recht slechts zou behoeven te worden toegepast door juristen als Meijers of Bregstein zou men er niet bang voor behoeven te zijn, dat het invoeren van een algemeen rechtsbeginsel als dat van de ongerechtvaardigde vermogensvermeerdering tot een erosie van de op dit gebied bestaande rechtsregels zou kunnen leiden. Maar het is geen schande voor de Nederlandse juridische wereld, dat de meerderheid van de advocaten en rechters beneden dat peil blijft.'¹⁵

Dit niet mis te verstane commentaar doet voor het huidige recht de vraag rijzen, hoe met onze gecodificeerde verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking moet worden

13 J.B.M. Vranken, 'De strijd om het nieuwe verrijkingrecht. Literatuur versus rechtspraak', *NJB* 1998, p. 1496; A.S. Hartkamp, 'Ongerechtvaardigde verrijking naast overeenkomst en onrechtmatige daad', *WPNR* 6440-6441 (2001), p. 330-331.

14 HR 30 januari 1959, *NJ* 1959, 548 (*Quint/Te Poel*).

15 H. Drion, 'Overzicht der Nederlandse rechtspraak. Verbintenissenrecht', *WPNR* 4606(1959), p. 495-499.

omgegaan. Met de codificatie is het immers géén *constitutief* vereiste meer dat de verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking past in het stelsel van de wet en aansluit bij de wel in de wet geregelde gevallen.¹⁶

De weg is gewezen door Schoordijk. Uit de onbepaaldheid van de verrijksactie enerzijds, en de bepaaldheid van het systeem van het vermogensrecht anderzijds leidt Schoordijk af dat een systematische benadering de enige juiste is. Hij schrijft:

‘Wanneer lid 1 van [artikel 6:212 BW] bepaalt, dat hij die ongerechtvaardigd verrijkt is ten koste van een ander, verplicht is, voor zover dit redelijk is, diens schade te vergoeden tot het bedrag van zijn verrijking, dan reikt de wetgever ons geen maatstaf aan, maar legt ons een taak op, de taak namelijk om het systeem voortdurend af te tasten.’¹⁷

De verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking moet systematisch worden geïnterpreteerd: alleen zo kan de rechtsvinder voorkomen dat hij tot resultaten komt die zich slecht verhouden tot het systeem van het vermogensrecht

De verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking moet systematisch worden geïnterpreteerd: alleen zo kan de rechtsvinder voorkomen dat hij tot resultaten komt die zich slecht verhouden tot het systeem van het vermogensrecht. Deze leer is in de Nederlandse literatuur thans *communis opinio*; het systeem van het vermogensrecht neemt bij veel auteurs een vooraanstaande plaats in bij de toepassing van de verrijksactie.¹⁸ Deze systematische benadering doet de vraag rijzen, of bij de toepassing van de verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking alleen rekening mag worden gehouden met systematische argumenten, of dat ook meer op de billijkheid gebaseerde argumenten een rol mogen spelen. Van Maanen is zeer gereserveerd:

‘De actie uit ongerechtvaardigde verrijking mag niet gebruikt worden om een “billijke” uitkomst te bereiken, terwijl uit de afweging (van de wetgever) die aan de relevante regels van bijvoorbeeld onrechtmatige daad, wanprestatie e.d. ten grondslag ligt, blijkt dat een vergoeding in die concrete situatie niet wenselijk werd geacht. Het is, met andere woorden, géén Zwitsers zakmes dat als een minigereedschapskist kan functioneren als we ergens hoog in de bergen geen ander instrument bij de hand hebben.’¹⁹

Wissink denkt daar anders over en geeft voor deze zienswijze een systematisch (!) argument:

‘Deel van het systeem zijn ook de redelijkheid en billijkheid. Bij de vraag of art. 6:212 in een concreet geval toepassing moet krijgen, kunnen mijns inziens op de redelijkheid en billijkheid gebaseerde argumenten (...) gewoon een rol spelen. Maar dat betekent niet, dat het oordeel over de toepassing van art. 6:212 dan berust op loutere billijkheid. Kortom: de systematische aanpak biedt naar mijn mening ruimte voor allerlei (typen) argumenten.’²⁰

Ik ben dit met Wissink eens. De verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking is in het Burgerlijk Wetboek opgenomen teneinde het systeem aan te vullen en te corrigeren. Daarom kunnen billijkheidsoverwegingen *niet* principieel worden buitengesloten. Wél moet artikel 6:212 lid 1 BW systematisch worden geïnterpreteerd. In beginsel vloeit uit het systeem van het vermogensrecht voort óf een verrijking ongerechtvaardigd is, en zo ja, óf schadevergoeding redelijk is. Leiden de leerstukken van het systeem tot verrijkingen die vanuit een billijkheidsoogpunt ongerechtvaardigd zijn, dán kan de verrijksactie het systeem van het vermogensrecht aanvullen en corrigeren.²¹

III De problematiek van de opgedrongen verrijking en het systeem van het vermogensrecht

De verrijksactie moet systematisch worden toegepast. Wat betekent dit voor de problematiek van de opgedrongen verrijking?

Het uitgangspunt dat degene aan wie een verrijking is opgedrongen geen schadevergoeding hoeft te betalen, heeft een solide vermogensrechtelijk fundament. Wij worden ons van dit fundament ten volle bewust als wij het volgende voorbeeld voor het voetlicht brengen. Stel, ik loop in Amsterdam en een ‘verkoper’ knoopt een armbandje om mijn pols, om mij vervolgens voor te houden dat ik betalen moet, omdat het armbandje niet zonder schade kan worden verwijderd. Moet ik betalen? Het antwoord luidt – uiteraard – ontkennend. Er is géén overeenkomst tot stand gekomen: zo er al sprake was van een aanbod, was er zeker géén sprake van een aanvaarding. Heeft een beroep op de verrijksactie hier dan kans van slagen? Het antwoord is wederom eenvoudig: neen, schadevergoeding is in deze *onredelijk*, en wel omdat de verrijksactie de regels inzake de totstandkoming van overeenkomsten in beginsel niet mag doorkruisen.²² In het aan artikel 6:217 lid 1 BW ten grondslag liggende autonomiebeginsel²³ ligt een systematisch én teleologisch argument besloten dat een opgedrongen bestedingspatroon niet op grond van artikel 6:212 lid 1 BW voor schadevergoeding

16 B.W.M. Nieskens-Isphording, ‘Een analyse van zes jaar ongerechtvaardigde verrijking. Over onvolkomen wetgeving en aanvechtbare jurisprudentie’, *Themis*, 1998-4, p. 99.

17 Schoordijk 1979, p. 453.

18 Zie bijvoorbeeld: W. Snijders, *Ongerechtvaardigde verrijking en het betalingsverkeer*, Deventer: Kluwer 2001, p. 17; Engelhard & Van Maanen 1998, p. 311; Wissink 2002, p. 63.

19 G.E. van Maanen, ‘Ongerechtvaardigde verrijking. In balans na vijftig jaar’, *Vermogensrechtelijke Analyses* 2006, p. 39.

20 Wissink 2002, p. 65.

21 Zie over de corrigerende en aanvullende functie van de verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking: Vranken 1998, p. 1496; Hartkamp 2001, p. 330-331.

22 Vgl. HR 18 april 1969, *NJ* 1969, 336 (*Katwijk / Westdijk*).

23 Zie over het autonomiebeginsel de klassieke beschouwing in J.H. Nieuwenhuis, *Drie beginselen van contractenrecht* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 1979, p. 63 e.v.

in aanmerking komt. Het op het autonomiebeginsel opgetrokken stelsel van aanbod en aanvaarding mag niet zonder meer door een verrijksactie worden doorbroken.

In het aan artikel 6:217 lid 1 BW ten grondslag liggende autonomiebeginsel ligt een systematisch én teleologisch argument besloten dat een opgedrongen bestedingspatroon niet op grond van artikel 6:212 lid 1 BW voor schadevergoeding in aanmerking komt

Het systeem van het vermogensrecht geeft evenzeer aanknopingspunten voor uitzonderingen op dit verrijksrechtelijke uitgangspunt. Men denke aan de verbintenis uit zaakwaarneming. Als ik mij willens en wetens en op een redelijke grond inlaat met de behartiging van een anders belang, dan heb ik – mits ik de belangen van de belanghebbende naar behoren behartig – recht op schadevergoeding.²⁴ Neem ik de zaken van een ander waar in de uitoefening van een beroep of bedrijf, dan heb ik zelfs recht op een vergoeding voor mijn werkzaamheden die op de markt gebruikelijk is.²⁵ De rechtvaardiging van deze uitzondering op het uitgangspunt dat een opgedrongen verrijking niet voor schadevergoeding in aanmerking komt, ligt besloten in het vereiste dat de zaakwaarneming moet zijn gedaan op basis van een *redelijke grond*. Jansen vat het vereiste van een redelijke grond aldus samen, dat er in een concreet geval omstandigheden moeten zijn:

‘die de handelende persoon ertoe gebracht hebben ten behoeve van de ander in diens belang in te grijpen. Als die omstandigheden het gedrag rechtvaardigen, dan is er een redelijke grond, ook al blijkt achteraf dat het belang van de belanghebbende niet door de waarneming is bevorderd. De (vermoedelijke) wil van de belanghebbende is een factor, waarmee de rechter (...) rekening kan houden bij de beantwoording van de vraag of een redelijke grond aanwezig is.’²⁶

De grondslag van de zaakwaarneming ligt in het idee dat het in sommige situaties wenselijk is als de medemens eens anders belang – ongevraagd – behartigt.²⁷ Als iemand medische hulp nodig heeft, en degene zelf niet in staat is daarvoor te zorgen, dan moet een derde dat op zijn kosten kunnen doen zonder bang te hoeven zijn dat hij de daaruit voortvloeiende schade *zelf* moet dragen.²⁸

De figuur van de zaakwaarneming laat zien, dat een opgedrongen bestedingspatroon niet noodzakelijkerwijze leidt tot een rehtens relevante schending van de autonomie. Als de belangen van de belanghebbende correct zijn waargenomen dan moet hij de schade van de zaakwaarnemer vergoeden.

IV De opgedrongen verrijking en de toepassing van de verrijksactie. Een thematische verkenning

1 Inleiding

Eén van de axioma's van het verrijksrecht is dat een opgedrongen verrijking in beginsel niet voor schadevergoeding in aanmerking komt. Wanneer iemand een bestedingspatroon wordt opgedrongen, dan hoeft hij dat in beginsel niet in de vorm van schadevergoeding aan de verarmde af te dragen. Het aan het systeem van het vermogensrecht ten grondslag liggende autonomiebeginsel verzet zich tegen een dergelijke schadevergoedingsplicht. Het autonomiebeginsel brengt mee dat de verrijkte het verweer kan voeren dat hem een bestedingspatroon is opgedrongen: een dergelijke schadevergoedingsplicht is niet redelijk in de zin van artikel 6:212 lid 1 BW. Of dit verweer slaagt, hangt af van het antwoord op de vraag of de verrijkte onaanvaardbaar in zijn autonomie zou worden aangetast als hij gehouden zou zijn de schade van de verarmde te vergoeden. Om deze stelling te illustreren breng ik verschillende casusposities voor het voetlicht waar steeds de vraag rijst of de verrijkte het verweer kan voeren dat de verrijking hem is opgedrongen. Wij betreden daarbij het gebied van de (on-eigenlijke) zaakwaarneming, de onbevoegde vertegenwoordiging en de precontractuele aansprakelijkheid omdat – naast de klassieke gevallen van natrekking – vooral daar de vraag kan rijzen of de verrijkte met succes het verweer kan voeren dat de verrijking hem is opgedrongen.

Het autonomiebeginsel brengt mee dat de verrijkte het verweer kan voeren dat hem een bestedingspatroon is opgedrongen: een dergelijke schadevergoedingsplicht is niet redelijk in de zin van artikel 6:212 lid 1 BW

24 Art. 6:200 lid 1 BW.

25 Art. 6:200 lid 2 BW.

26 C.J.H. Jansen, 'Het vereiste "op redelijke grond" bij zaakwaarneming', *Groninger opmerkingen en mededelingen* 2005, p. 29.

27 Jansen 2005, p. 23-25.

28 Zie bijvoorbeeld: Hof Amsterdam 16 november 1984, *NJ* 1985, 778.

2 De verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking en zaakwaarneming

De verbintenis uit zaakwaarneming is een uitzondering op de vuistregel, dat een opgedrongen prestatie niet tot gebondenheid leidt. Toch kan óók in gevallen waarin een zaakwaarneming terecht is gedaan, de problematiek van de opgedrongen verrijking aan de orde komen. De zaakwaarneming moet namelijk naar behoren worden behartigd en mag niet buiten de perken gaan.

Dit laat zich illustreren aan de hand van het volgende geval.²⁹ L trouwde met mevrouw H, die uit een eerder huwelijk reeds een dochter had. Nadat L en H gescheiden waren, is de dochter van H een aantal maanden ingetrokken bij L, die door Stichting Jeugd en Gezin was aangewezen als pleegouder, nadat H uit de voogdij ontheven was. Toen H weer in staat was voor haar dochter te zorgen, trok zij weer bij haar moeder in. L stelde een vordering uit zaakwaarneming in, teneinde de gemaakte kosten – geschat op f 5.000 – voor de opvoeding op H te verhalen. Mevrouw H verweerde zich met de stelling, dat zij nooit zoveel aan haar dochter zou hebben besteed, en wel omdat zij van haar bijstandsuitkering rond moest zien te komen. Het Hof was dit met de vrouw eens:

‘Gelet op deze slechte financiële situatie is het Hof van oordeel dat de vergoeding voor onkosten, die L. op grond van zaakwaarneming aan H. kan vragen, niet uit kan gaan boven het bedrag dat H. in de bewuste periode in redelijkheid zelf aan Priscilla had kunnen en behoeven te besteden.’

De regel die aan dit arrest ten grondslag ligt is in essentie gezond. Kosten die de noodzakelijke opvoedingskosten te boven gaan, zijn niet gedaan op basis van een redelijke grond in de zin van artikel 6:198 lid 1 BW. Het zou ongewenst zijn als een pleegouder indien hij uit zaakwaarneming ageert per definitie alle kosten vergoed zou krijgen, ongeacht hoe hoog deze kosten zijn. Zou dit anders zijn, dan zou de ouder een bestedingspatroon worden opgedrongen; de één leeft op een grotere voet dan de ander.³⁰ De verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking kan – als de zaakwaarneming op deze grond faalt – evenzeer *niet* worden aangewend om de kosten te verhalen die hoger zijn dan de noodzakelijke. Als men al aanneemt dat de moeder daarmee verrijkt is (hetgeen zeer twijfelachtig is), dan nog zou de vordering in beginsel stranden op het verweer dat de moeder geen bestedingspatroon mag worden opgedrongen ter zake van de opvoeding van haar dochter. Of men zich nu beroept op ongerechtvaardigde verrijking of zaakwaarneming; het maakt weinig uit.

Soms kan een vordering uit ongerechtvaardigde verrijking wél remedie bieden, terwijl niet aan alle vereisten voor de zaakwaarneming is voldaan. Een interessant geval dat in rechtspraak en literatuur aan de orde wordt gesteld, is het volgende.³¹ Een geslachtskundige A stelt B in kennis dat hij erfgenaam is van een nader te noemen erflater en stelt voor om B – tegen betaling – nadere gegevens te verstrekken. B slaat het aanbod af en gaat zelf op onderzoek uit, waarna hij zelf de benodigde informatie vergaart om een erfenis op te strijken. De vraag rijst of A op grond van zaakwaarneming of ongerechtvaardigde verrijking een vergoeding kan verkrijgen voor zijn inspanningen. In Duitsland wordt de vordering uit zaakwaarneming afgewezen, omdat niet kan worden gezegd dat de geslachtskundige het belang van de ander op het oog heeft maar enkel en alleen zijn eigen belang.³² In Nederland zou een beroep op zaakwaarneming op dezelfde grond stranden; zaakwaarneming is ‘het zich willens en wetens (...) inlaten met de behartiging van eens anders belang’. Zou dit anders zijn, dan zou de geslachtskundige zelfs recht hebben op een honorarium als de gevonden erflater enkel schulden nalaat;³³ voor een succesvol beroep op de verbintenis uit zaakwaarneming is immers niet vereist dat de belanghebbende door de zaakwaarneming is gebaat.

Kan de geslachtskundige zich in deze en andere gevallen beroepen op de verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking? Zwolve, die het betitelt als een zot voorbeeld, meent van niet, omdat de verrijking in zijn ogen niet ongerechtvaardigd is: de verrijking, zo meent hij, berust op Boek 4 BW.³⁴ Zwolve miskent echter dat de verrijking niet zozeer gelegen is in de erfenis zelve, doch in de diensten verricht door de genealoog. Een verrijking kan, met andere woorden, ook bestaan in het genieten van een dienst.³⁵ De vraag is dus of *deze* verrijking ongerechtvaardigd is, en zo ja, of schadevergoeding redelijk is.

Moet een beroep op de vordering uit ongerechtvaardigde verrijking worden afgewezen omdat de geslachtsdeskundige zijn kennis aan de erfgenaam heeft opgedrongen? Ik neig ernaar deze vraag ontkennend te beantwoorden. In de eerste plaats is de autonomie van de erfgenamen niet wezenlijk aangetast. Integendeel, de erfgenamen hebben dankbaar van de – kostbare – informatie gebruik gemaakt. In de tweede plaats zou ik een begin van een analogie willen ontlenen aan de regeling van de positie van de eerlijke

29 Hof 's-Hertogenbosch
30 januari 1996, *NJ* 1996, 720.

30 Anders ligt het geval waarin één van de ouders bepaalde noodzakelijke kosten niet zou hebben gemaakt omdat hij of zij daar financieel niet toe in staat zou zijn geweest.

31 M.H. Bregstein, ‘Ongegronde vermogensvermeerdering’, *WPNR* 4043-4046 (1948), p. 240; E.J.H. Schrage, ‘Ongerechtvaardigde verrijking’, *AA* 2005, p. 819 (AA20050815); Zwolve 1995, p. 162, voetnoot 46. En zeer recent: R. Koolhoven, *Niederländisches Bereicherungsrecht*, Göttingen: Universitätsverlag Osnabrück 2011, p. 326-327.

32 Bundesgerichtshof (Duitsland), 23 september 1999, *NJW* 2000, 72.

33 Vgl. art. 6:200 lid 2 BW.

34 Zwolve 1995, p. 162 voetnoot 46.

35 Zie in dit verband: HR 5 september 2008, *NJ* 2008, 481.

vinder (art. 5:10 lid 2 BW): degene die een zaak van een ander vindt, heeft recht op een redelijke beloning. Het feit dat de vinder er zijn beroep van maakte doet hier niets aan af, zo leerde de Hoge Raad in *Transvermij/Graphé*-arrest.³⁶ Waarom zou een andere regel gelden voor degene die beroepsmatig opengelaten erfenissen opdiept? Hierbij zij nogmaals opgemerkt dat het om een redelijke vergoeding moet gaan, en niet – zoals geslachtskundigen nogal eens bedingen³⁷ – een fiks percentage van de erfenis. De verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking mag het stelsel van aanbod en aanvaarding niet onnodig doorbreken. Iemand kan alleen op grond van een contract gebonden worden aan dergelijke hoge percentages.

De verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking mag het stelsel van aanbod en aanvaarding niet onnodig doorbreken

3 De verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking en onbevoegde vertegenwoordiging
Uitgangspunt van het vertegenwoordigingsrecht is dat alleen hij die daartoe een voldoende volmacht heeft, de vertegenwoordigde onmiddellijk kan binden. Het enkele feit dat een bepaalde rechtshandeling voordelig is voor de achterman, is géén voldoende grondslag; noch voor middelrijke vertegenwoordiging noch voor onmiddellijke vertegenwoordiging. Kortmann schrijft:

'Baatrekking is niet een grondslag voor vertegenwoordiging. De omstandigheid dat iemand voordeel, baat, heeft bij een rechtshandeling, brengt niet voor een ander de bevoegdheid mede de rechtshandeling ten name van deze persoon te verrichten. Met het aan onze rechtsorde ten grondslag liggende beginsel van vrijheid en autonomie van de individuele mens is het in strijd, dat een ander bevoegd zou zijn een overeenkomst – of een andere rechtshandeling – ten name van iemand aan te gaan indien dit voor deze persoon voordelig is.'³⁸

Desalniettemin kunnen er in situaties waarin een pseudogevolmachtigde – onbevoegd – één of meer rechtshandelingen verricht ten behoeve van de pseudovertegenwoordigde, zonder dat deze laatste de schijn heeft opgewekt dat de eerste bevoegd was, interessante verrijgingsrechtelijke vragen rijzen. De vraag kan worden gesteld of het ontbreken van vertegenwoordigingsbevoegdheid een verrijgingsactie uitsluit. Kan de pseudovertegenwoordigde zich er steeds op beroepen dat hij niet om de verrijking heeft gevraagd?³⁹

In beginsel moet de vordering uit ongerechtvaardigde verrijking in dit soort gevalstypen stranden. Zou dit anders zijn, dan zou de pseudovertegenwoordigde – in strijd met de beginselen van het vertegenwoordigingsrecht – gebonden zijn aan een prestatie die hem door de onbevoegde vertegenwoordiging is opgedrongen. Toch meen ik dat een verrijgingsactie soms op zijn plaats is.

Stel A heeft een reclamebureau, dat gespecialiseerd is in het vervaardigen van advertenties in de krant. C, een marketeer van NV B, neemt contact op met A om te praten over een grootscheepse reclamecampagne. Hoewel C geen tekenbevoegdheid heeft, gaat hij namens NV B met A voor € 20.000 in zee waarop de laatste meteen aan de slag gaat. De reclamecampagne gaat van start en met groot succes: de winsten verdubbelen, van € 1.000.000 naar € 2.000.000. Desondanks weigert NV B te betalen en wel omdat C géén toereikende volmacht had, zodat de NV zich niet gebonden voelde.⁴⁰ Wij zouden ons kunnen afvragen of A – ter zake van zijn schade – met vrucht een verrijgingsactie kan instellen tegen NV B teneinde de contractsprijs geheel of gedeeltelijk terug te krijgen.⁴¹

Als wij *for the sake of argument* aannemen dat de winstverdubbeling het gevolg is van de reclamecampagne dan geldt NV B als verrijkt ten koste van A. Laatstgenoemde lijdt schade doordat hij de uren die hij in de reclamecampagne gestoken heeft niet elders heeft aangewend.⁴² De verrijking van B is voorts ongerechtvaardigd; voor de verrijking bestaat geen rechtvaardiging. De vraag spitst zich derhalve toe op de vraag of schadevergoeding redelijk is. Ik meen deze vraag in casu bevestigend te moeten beantwoorden. Weliswaar is NV B een bestedingspatroon opgedrongen, maar dit bestedingspatroon is dankzij de winstverdubbeling direct *liquide* geworden, zodat de autonomie van de NV B niet wezenlijk is geschonden, als zij een deel van de winst aan A moet afstaan. Bij deze oplossing moet worden bedacht, dat B niet aansprakelijk is uit hoofde van vertegenwoordiging maar uit hoofde van ongerechtvaardigde verrijking. Het verschil is, dat in het geval van *bevoegde* vertegenwoordiging NV B het risico draagt van het mislukken van de reclamecampagne; in geval van aansprakelijkheid uit hoofde van ongerechtvaardigde verrijking ligt het risico bij A. Mislukt de campagne dan geldt NV B niet als verrijkt, zodat de vordering reeds op die grond faalt.

36 HR 25 oktober 1996, NJ 1998, 16 (*Transvermij/Graphé*).

37 Zie de casus in BGH 23 september 1999, NJW 2000, 72, daar eiste de geslachtskundige 20% van de erfenis.

38 Asser/Kortmann 2004 (2-I), nr. 137.

39 Hierover kort: H.C.F. Schoordijk, 'Indirecte verrijking, vertegenwoordiging, onrechtmatige daad en Pauliana', WPNR 6247 (1996), p. 865-866.

40 De casus is een bewering van de casus die ten grondslag lag aan Hof 's-Hertogenbosch, 14 november 2002, NJ 2003, 502 (SZOM). In die procedure zijn overigens géén verrijgingsrechtelijke vragen aan de orde gekomen.

41 Het is denkbaar dat NV B aansprakelijk is voor de fout (bestaande uit de onbevoegde vertegenwoordiging) van C op grond van art. 6:170 lid 1 BW. Bij deze oplossing moet in het oog worden gehouden dat de aansprakelijkheid van NV B weleens zou kunnen worden beperkt door de werking van art. 6:101 BW: A had zijn schade kunnen en misschien wel moeten beperken door na te gaan of C wel een voldoende volmacht had. Wellicht kan de omstandigheid dat de reclamecampagne is 'aangeslagen' en NV B dus is verrijkt meewegen in de in art. 6:101 BW neergelegde billijkheidscorrectie, maar ook dan rijst de vraag of de NV B het verweer kan voeren dat de verrijking hem is opgedrongen.

42 Verrichte arbeid kan als verarming gelden, zodra de arbeid elders had kunnen worden aangewend. Zie: HR 11 april 1986, NJ 1986, 622 (*Baartman/Huijbers*).

4 De verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking en de precontractuele fase

Hiervoor kwam kort het uitgangspunt ter sprake, dat de vordering uit ongerechtvaardigde verrijking de regels inzake de totstandkoming van overeenkomsten niet mag doorbreken. Deze vuistregel is niet zonder uitzonderingen. Met name in de onderhandelingsfase kunnen verrijkingen en daarmee corresponderende verarmingen ontstaan. Dit is niet problematisch zodra er een contract ontstaat; veelal zal er rekening mee worden gehouden in de contractsprijs. Deze verrijkingen en verarmingen kunnen wél problematisch worden zodra er géén contract tot stand komt. Dan kan de vraag rijzen of de verarmde zich met vrucht kan beroepen op de verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking.

Op het eerste gezicht lijkt de vraag in hoeverre de verarmde zich op ongerechtvaardigde verrijking kan beroepen naar aanleiding van mislukte onderhandelingen weinig interessant en wel omdat wij sinds 1983 de drie stadia van het *Plas/Valburg*-arrest kennen.⁴³ In het eerste stadium zijn de onderhandelingspartners vrij om de onderhandelingen – zonder verplichtingen – te beëindigen. In het tweede stadium is het afbreken van onderhandelingen alleen aanvaardbaar als de afbrekende partij bepaalde door de wederpartij gemaakte kosten vergoedt. In het derde stadium zijn de onderhandelingen zo ver gevorderd, dat het afbreken van de onderhandelingen in strijd zou zijn met de goede trouw, omdat de partijen er over en weer op mochten vertrouwen dat er enige vorm van overeenkomst tot stand zou komen. Zelfs het positieve contractsbelang komt dan – zij het in zeer zeldzame gevallen – voor vergoeding in aanmerking. In het *CBB/JPO*-arrest heeft de Hoge Raad benadrukt dat het eerste stadium – het stadium waar terugtreden vrijstaat – het uitgangspunt is en dat schadevergoeding alleen dan gerechtvaardigd is als terugtreden zonder het betalen van schadevergoeding ‘onaanvaardbaar’ is.⁴⁴

Ondanks deze jurisprudentiële erkenning van de precontractuele aansprakelijkheid is het interessant in hoeverre een teleurgestelde onderhandelingspartner zich kan beroepen op ongerechtvaardigde verrijking. Dit omdat het onduidelijk is wanneer welke fase (precies) ingaat, en in het verlengde daarvan, wat de precieze *grondslag* van de precontractuele aansprakelijkheid is.⁴⁵ Juist vanwege deze onduidelijkheid kan het vruchtbaar zijn, te onderzoeken of bepaalde onderhandelingschade aanleiding kan geven tot een verrijkingssactie

wanneer na de onderhandeling de één verrijkt blijkt te zijn ten koste van de ander. Dit geldt temeer nu zowel de verarming als de verrijking naar geldend recht kan bestaan uit respectievelijk het verrichten⁴⁶ en ontvangen⁴⁷ van een dienst.

Ondanks de jurisprudentiële erkenning van de precontractuele aansprakelijkheid is het interessant in hoeverre een teleurgestelde onderhandelingspartner zich kan beroepen op ongerechtvaardigde verrijking

In de gevallen waarin degene die de onderhandelingen afbreekt wordt verrijkt ten koste van zijn wederpartij, rijst de vraag of de verrijking ongerechtvaardigd is, en zo ja, in hoeverre schadevergoeding redelijk zou zijn. Aan het woord is Ruygvoorn:

‘Het uitgangspunt is (...) dat iedere partij het risico draagt dat als gevolg van het afbreken van onderhandelingen geen compensatie wordt verkregen voor in het kader van die onderhandelingen verrichte diensten en andere aan de onderhandelingspartner al dan niet bewust verschaft voordelen.’⁴⁸

De verrijkingen die ontstaan in het onderhandelingsproces ten gevolge van door de wederpartij gemaakte gebruikelijke onderhandelingskosten zijn niet ongerechtvaardigd. ‘Een partij die graag een bepaald onderhandelingsresultaat wenst’, aldus Ruygvoorn terecht, ‘zal zich dienen in te spannen om dat resultaat te bereiken en in dat kader inspanningen moeten verrichten en (acquisitie)kosten moeten maken.’⁴⁹ Het wordt interessant als de wederpartij van de verrijkte méér heeft gedaan dan gebruikelijk is in het onderhandelingsproces. Het is precies dit gebied waar verrijkingen ongerechtvaardigd kunnen worden en waar de vraag of schadevergoeding redelijk is relevant wordt.

Het wordt interessant als de wederpartij van de verrijkte méér heeft gedaan dan gebruikelijk is in het onderhandelingsproces. Het is precies dit gebied waar verrijkingen ongerechtvaardigd kunnen worden

43 HR 18 juni 1982, *NJ* 1983, 723 (*Plas/Valburg*); zie: Asser/Hartkamp & Sieburgh 2010 (6-III*), nr. 193 e.v.; Valk in Jac. Hijma e.a., *Rechtshandeling en overeenkomst*, Deventer: Kluwer 2010, nr. 80.

44 HR 12 augustus 2005, *NJ* 2005, 467 (*CBB/JPO*), r.o. 3.6-3.7.

45 M.R. Ruygvoorn, *Afgebroken onderhandelingen* (diss. Utrecht), Deventer: Kluwer 2009, p. 279. Asser/Hartkamp & Sieburgh 2010 (6-III*), nr. 201 en de daar vermelde literatuur.

46 Mits – aldus de Hoge Raad in 1986 – de verarmde zijn diensten elders te gelde had kunnen maken: HR 11 april 1986, *NJ* 1986, 622.

47 HR 5 september 2008, *NJ* 2008, 481, r.o. 2.1.

48 Ruygvoorn 2009, p. 296.

49 Ruygvoorn 2009, p. 115.

Dit laat zich illustreren aan de hand van een voorbeeld ontleend aan de Franse rechtspraak.⁵⁰ De eigenaar van een kapotte antenne vroeg aan een reparateur om een offerte voor de reparatie van een antenne. De reparateur betoonde zich iets te hulpvaardig en besloot direct de antenne te repareren. Toen de eigenaar van de antenne weigerde om de gepresenteerde rekening te betalen, stelde de reparateur een vordering uit ongerechtvaardigde verrijking in. Deze verrijking van de eigenaar van de antenne is in die zin ongerechtvaardigd, dat er voor de uit de reparatie voortvloeiende verrijking geen rechtsgrond is aan te wijzen die de verrijking kan dragen. Schadevergoeding is in deze echter onredelijk. De verrijking is opgedrongen; het stelsel van aanbod en aanvaarding mag niet door de vordering uit ongerechtvaardigde verrijking worden doorkruist.

Toch kan de vraag, of een opgedrongen verrijking voor schadevergoeding in aanmerking komt in de precontractuele fase moeilijk liggen. Dit heeft hiermee te maken, dat ten aanzien van de vraag of schadevergoeding uit hoofde van ongerechtvaardigde verrijking redelijk is, de regel uit het klassieke *Baris / Riezenkamp*-arrest,⁵¹ luidende dat de onderhandelingspartijen zich mede moeten laten leiden door de gerechtvaardigde belangen van hun wederpartij, mijns inziens doorwerkt. Deze regel kan meebrengen, dat bepaalde prestaties die hangende de sluiting van de overeenkomst zijn verricht, voor schadevergoeding uit hoofde van ongerechtvaardigde verrijking in aanmerking komen.

A onderhandelt met B over de bouw van een fabriek.⁵² Een zeer precieze werknemer van B maakt een offerte, en maakt deze zó gedetailleerd, en steekt er zoveel manuren in, dat het wel duidelijk is dat, als de overeenkomst tot stand komt, de kosten van de offerte zullen worden gerekend onder het kopje 'research'. B is in de ogen van A veel te duur en hij breekt daarom de onderhandeling af. Wél is A héél veel wijzer geworden, ten aanzien van het antwoord op de vraag waar en hoe de fabriek het beste kan worden gebouwd; hij is met deze kennis verrijkt. Is A uit hoofde van ongerechtvaardigde verrijking verplicht een vergoeding voor de *know how* te betalen? Het antwoord op deze vraag moet in beginsel ontkennend luiden. B had zich kunnen en moeten bepalen tot een schatting van de prijs en de verstrekking van enige extra informatie; A heeft om de extra *know how* nooit gevraagd.

Dit kan anders worden als A gewapend met de *know how* die hij ontleent aan B, C

benadert en deze een offerte laat maken om de fabriek in de door B bedachte zin te maken. Als C komt tot een lager offertebedrag en de fabriek bouwt met lagere researchkosten, kunnen wij dan met recht zeggen dat schadevergoeding uit hoofde van ongerechtvaardigde verrijking onredelijk is, omdat deze is opgedrongen? Ik sluit een ontkennende beantwoording van deze vraag niet uit. De autonomie van A wordt niet geschonden als hij betaalt voor *know how* die hij uiteindelijk gebruikt. Of via een andere weg geredeneerd: A schendt het gerechtvaardigd belang van B door diens inlichtingen aan een ander, C, mede te delen, zodat er op het gehele project researchkosten worden bespaard.

Een bekend geval waarin de problematiek van de opgedrongen verrijking in de precontractuele fase speelt, is het arrest *Katwijk / Westdijk*. Het geval lag als volgt. Westdijk was met de directeur gemeentewerken van de gemeente Katwijk in gesprek over de uitbaggering van de Berghaven. Hoewel de directeur géén bevoegdheid had de gemeente te binden, deelde hij Westdijk mede dat hij zijn aanbod aanvaardbaar vond, en dat hij alvast met de uitbaggering moest beginnen hangende de definitieve toestemming van het college van B&W, dit wegens het feit dat de gemeente enige haast had. Het informele akkoord kwam hierop neer, dat Westdijk f 20.000 zou krijgen én dat hij het zuivere zand zou mogen houden. Op het moment dat het werk flink was gevorderd en Westdijk kon beginnen aan het wegzuigen van het zuivere zand, kreeg hij te horen dat het werk aan een ander was gegund. Eén van de vragen die aan de orde kwam was, of Westdijk recht had op een vergoeding van de door hem verrichte werkzaamheden uit hoofde van ongerechtvaardigde verrijking. Omdat de zaak (ver) voor 1992 rees, en het Burgerlijk Wetboek toen géén gecodificeerde verrijkingsactie kende, moest de vordering passen in het stelsel van de wet en aansluiten bij de wel in de wet geregelde gevallen. Westdijk betoogde dat de artikelen 1487 en 1488 (oud) BW, die de gevolgen van een vernietigde overeenkomst regelden, een dergelijke op het systeem geënte verrijkingsactie konden dragen. De Hoge Raad was het hiermee oneens en overwoog:

'dat toch in de artt. 1487 en 1488 wordt bedoeld op prestaties, die verricht zijn ingevolge een overeenkomst welke later nietig wordt verklaard, waarmede niet op een lijn kan worden gesteld een prestatie die zonder enige verplichting en slechts in de hoop en de verwachting dat een gedane offerte zal worden geaccepteerd, is verricht; dat evenmin uit enig ander wettelijk voorschrift of uit het stelsel der wet valt af te leiden dat zodanige prestatie degene die daarvan voordeel geniet, verplicht tot vergoeding van het nadeel dat door hem die de prestatie verrichtte deswege mocht zijn geleden';⁵³ [Curs. Tvdl]

⁵⁰ Ontleend aan E.J.H.

Schrage, 'Over de verbintenis uit ongerechtvaardigde verrijking', in: S.C.J.J. Kortmann (red.), *Onderneming en 10 jaar nieuw burgerlijk recht*, Deventer: Kluwer 2002, p. 651.

⁵¹ HR 15 november 1957, NJ 1958, 67 (*Baris / Riezenkamp*).

⁵² Voor een vergelijkbaar voorbeeld zie: Ruysvoorn 2009, p. 142.

⁵³ HR 18 april 1969, NJ 1969, 336 (*Katwijk / Westdijk*).

Thans behoort de vordering van Westdijk op grond van de in artikel 6:212 BW neergelegde verrijksactie te worden toegewezen, hoewel twijfel gerechtvaardigd is. Tegen een geslaagd beroep op de verrijksactie pleit, dat Westdijk *wist* dat de directeur gemeentewerken niet bevoegd was om definitief met hem in zee te gaan. Weliswaar bleef het college van B&W stilzitten toen Westdijk met zijn werkzaamheden begon, maar dit stilzitten constitueert géén schijn van vertegenwoordigingsbevoegdheid omdat Westdijk *wist* dat de directeur niet bevoegd was en dat toestemming van het college van B&W moest worden afgewacht. Desondanks meen ik dat een verrijksactie hier kan en moet slagen omdat het beginsel dat onderhandelingspartijen zich (mede) moeten laten leiden door de gerechtvaardigde belangen van hun wederpartij⁵⁴ het redelijkheidsvereiste inkleurt. Anders gezegd, de gemeente Katwijk komt alleen een verweer toe dat de verrijking haar is opgedrongen, als het orgaan dat tot contracteren bevoegd was – het college van B&W – Westdijk gewaarschuwd had terwijl hij bezig was met het uitbaggeren van de Berghaven. Nu het college dat heeft nagelaten, is de gemeente niet wezenlijk in haar autonomie aangetast als zij moet betalen voor een jegens haar verrichte prestatie.

V Slot

Kan een opgedrongen verrijking aanleiding geven tot schadevergoeding op grond van artikel 6:212 lid 1 BW? Uit het aan het sys-

teem van het vermogensrecht ten grondslag liggende autonomiebeginsel vloeit voort dat schadevergoeding ter zake van een opgedrongen verrijking – in beginsel – niet redelijk is.

Schadevergoeding ter zake van een opgedrongen verrijking is – in beginsel – niet redelijk. Of dit uitgangspunt uitzondering lijdt, hangt af van de vraag in hoeverre de verrijkte daadwerkelijk in zijn autonomie zou worden aangetast als hij de schade van de verarmde geheel of ten dele zou moeten vergoeden

Of dit uitgangspunt uitzondering lijdt, hangt af van de vraag in hoeverre de verrijkte daadwerkelijk in zijn autonomie zou worden aangetast als hij de schade van de verarmde geheel of ten dele zou moeten vergoeden. Dit zal met name dan niet het geval zijn als de vermogensverschuiving liquide is geworden, als de verrijkte doelgericht voortbouwt op een jegens hem verrichte prestatie of als de verrijkte niets heeft gedaan om de vermogensverschuiving geheel of ten dele te voorkomen terwijl hij daar wel de gelegenheid toe heeft gehad.

54 HR 15 november 1957, NJ 1958, 67 (Baris/Riezenkamp).

ArsAequi Libri

Recent verschenen

Capita Strafrecht

Een thematische inleiding in het strafrecht bedoeld voor gebruik in het onderwijs in het strafrecht op inleidend niveau.

ISBN: 978-90-6916-788-6
Auteur: P.A.M. Mevis
Druk: 7e druk
Pagina's: 1034
Prijs: € 69,50

www.arsaequi.nl